

ক'ৰ্চ কোড - 505

পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষণ-
শিকন পদ্ধতিসমূহ

ব্লক - 2

গোট - 5

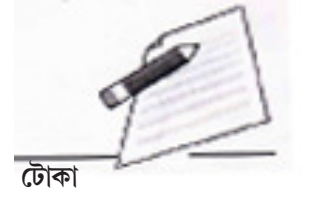

টোকা

গোট - 5 : পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষণ-শিকন পদ্ধতিসমূহ

গাঁথনি

- 5.0 পাতনি
- 5.1 শিকনৰ উদ্দেশ্য
- 5.2 প্ৰতিজন শিশুক শিকনত নিযুক্ত কৰা
 - 5.2.1 মিতাই পৰিবেশ অধ্যয়ন তৃতীয় শ্ৰেণী শিশুসকলক শিকায়
 - 5.2.2 অমৰুত এজন পৰিবেশ অধ্যয়ন শিক্ষক
 - 5.2.3 পঢ়া আৰু অনুধাৰন কৰা
- 5.3 কৰ্মভিত্তিক শিকন
 - 5.3.1 পৰিবেশ অধ্যয়ন ক্ৰিয়াকলাপৰ ধৰণ কি ?
 - 5.3.2 কিছুমান ক্ৰিয়াকলাপৰ নমুনা
 - 5.3.3 কাৰ্যভিত্তিক শিক্ষণ-শিকন সংগঠন
 - 5.3.4 কাৰ্যভিত্তিক শিকনৰ কাম প্ৰস্তুতকৰণ
 - 5.3.5 কাৰ্যভিত্তিক শিকন পদ্ধতিৰ সুবিধাসমূহ
 - 5.3.6 পৰিবেশ অধ্যয়নৰ ক্ৰিয়াকলাপৰ এটা উদাহৰণ
- 5.4 সহযোগী শিকন পদ্ধতিসমূহ
 - 5.4.1 সহযোগী শিকনৰ উপকাৰিতা
 - 5.4.2 সহযোগী শিকনৰ নীতিসমূহ
 - 5.4.3 পৰিবেশ অধ্যয়নত সহযোগী শিকন ব্যৱহাৰৰ সুবিধাসমূহ
 - 5.4.4 সহযোগী শিকনৰ অসুবিধাসমূহ
- 5.5 সামৰণি
- 5.6 অগ্ৰগতি খতিয়ানৰ চানেকি উত্তৰ
- 5.7 প্ৰসংগ পুথি
- 5.8 গোটৰ শেষ অনুশীলনী

টোকা

5.0 পাতনি

ব্লক 1ত প্ৰাথমিক স্তৰৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ শিকন শিক্ষণৰ উদ্দেশ্য আৰু সুযোগৰ বিষয়ে শিকিছে। এই ব্লকত পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ পাঠ্যক্ৰম আৰু শিক্ষণ বিজ্ঞানৰ বাবে বিবেচিত মূল উপাদানসমূহৰ আলোচনা কৰা হৈছে। আপুনি ইতিমধ্যে শিকিছে যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কৌশল আৰু বোধনত সহায়ৰ বাবে পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ অভিজ্ঞতাৰ লগতে বহল পৰিসৰৰ ক্ৰিয়াকলাপবোৰ সামৰি ল'ব লাগিব।

এই গোটটোত পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ শিকন-শিক্ষণৰ বিভিন্ন উপযুক্ত পদ্ধতিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব। আপুনি জানে যে NCF 2005 এ জ্ঞান গঠন, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকেন্দ্ৰিক, শিক্ষণকেন্দ্ৰিক আৰু পৰীক্ষামূলক দৰ্শন আৰু শিক্ষা তথা শিকনৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছে। এই গোটটোৰ আলোচনাই সহযোগী শিকন পদ্ধতি আৰু কাৰ্য্যভিত্তিক শিকনক গুৰুত্ব দি এই তত্ত্বসমূহ শ্ৰেণীকোঠাত প্ৰয়োগ কৰাত সহায় কৰিব।

5.1 শিকনৰ উদ্দেশ্যসমূহ

এই গোটটোৰ শেষত পৰিৱেশ অধ্যয়ন সন্দৰ্ভত আপুনি সমৰ্থ হ'ব যে

- শিকনত প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিয়োজিত কৰা প্ৰয়োজনীয়তাটো ব্যাখ্যা কৰিবলৈ।
- পৰিৱেশ অধ্যয়নত কাৰ্য্যভিত্তিক শিকনৰ প্ৰয়োজনীয়তা, সুৰবোৰ, সুবিধা আৰু অসুবিধাবোৰ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ।
- পৰিৱেশ অধ্যয়নত কাৰ্য্যভিত্তিক শিক্ষণ-শিকন ফলপ্ৰসূভাৱে অভ্যাস কৰিবলৈ।
- পৰিৱেশ অধ্যয়নত সহযোগী শিকনৰ প্ৰয়োজনীয়তা, সুবিধা আৰু অসুবিধাসমূহ বৰ্ণনা কৰিবলৈ।
- পৰিৱেশ অধ্যয়ন শ্ৰেণীকোঠাত সহযোগী শিকন ফলপ্ৰসূভাৱে অভ্যাস কৰিবলৈ।

5.2 শিকনত প্ৰতিজন শিক্ষক নিয়োগকৰণ :

5.2.1 মিতাই পৰিৱেশ অধ্যয়ন শিকায়

মিতাই তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক পৰিৱেশ অধ্যয়ন শিকায়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে তেওঁৰ লগত মুক্ত ভাব প্ৰস্তু কৰিবলৈ আৰু সন্দেহবোৰ দূৰ কৰিবলৈ সুবিধা পায়। তেওঁলোকে পৰিৱেশ অধ্যয়ন ক্লাচ কৰি ভাল পায়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে মনে মনে থাকিব আৰু মিতাই গোটেই পিৰিয়ডটো কৈ থাকিব সেইটো কেতিয়াও নহয়। তেওঁৰ ক্লাচত ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ হেঁচা ঠেলা, চিঞৰ-বাখৰ কৰা শুনিবলৈ পাব। মিতাই অনুভৱ কৰে যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ ওচৰলৈ যাবলৈ তেনেকুৱা কাৰ্য্য দৰকাৰী।

টোকা

যোৱা সপ্তাহত বিদ্যালয়ৰ বাগিচা নিৰীক্ষণ কৰি প্ৰস্তুত কৰা এটা বাৰ্কটিট আজি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক দিয়ে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিদ্যালয়ৰ বাগিচাৰ পোক পৰুৱা নিৰীক্ষণ কৰি লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ কৈছে।

মিতাৰ চিন্তাধাৰা আৰু পদ্ধতিৰ লগত আপুনি এক মত নে? প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিকনত নিয়োজিত হোৱাটো প্ৰয়োজন নে? প্ৰতিজন শিশুৱে যদি শিকনত নিয়োজিত হয় তেতিয়া শিক্ষক আৰু শিশুৰ কি উপকাৰ হয় বুলি ভাবে? কেইটামান উপকাৰ তালিকা কৰক।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ উপকাৰিতাসমূহ

শিক্ষকৰ উপকাৰিতাসমূহ.....

5.2.2 অমৰুত এজন পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষক

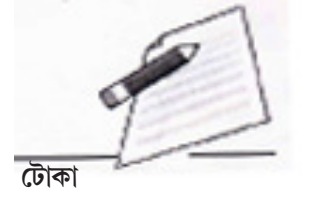
অমৰুত এজন পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত বহি বোকাৰে বস্তু তৈয়াৰ কৰে। চোমাই আন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত মজিয়াত বহিব নোৱাৰে, তাই এখন চকীত বহি অমৰুত আৰু আন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত বোকাৰ পৰা বেলেগ ধৰণৰ বস্তু তৈয়াৰ কৰিবলৈ শিকে। অমৰুতে ত্ৰিগ্নাকলাপ কৰোতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৈতে কথাবতী কয় আৰু সৃষ্টিশীল হ'বলৈ উৎসাহিত কৰে। তাৰ পাছত তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সৰু দলত বহিবলৈ কয়। তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক তেওঁলোকৰ ইচ্ছামতে বোকাৰে এটা দৃশ্য তৈয়াৰ কৰিবলৈ কয়। প্ৰতিটো দলে বেলেগ বেলেগ আদৰ্শৰে বেলেগ বেলেগ দৃশ্য তৈয়াৰ কৰিছে। এটা দলে ঘৰৰ দৃশ্য, আনটো দলে দোকানৰ দৃশ্য আৰু কেইটামান দলে চৰাইৰ সৈতে গছৰ দৃশ্য সজাইছে আৰু কিছুমানে পোক পৰুৱাৰ নামাকৰণ কৰিছে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে কল্পনাশক্তিৰ জৰিয়তে বিস্ময়কৰ দৃশ্য বোকাৰে তৈয়াৰ কৰা কাৰ্যত অমৰুত আচৰিত হৈছে। বস্তুবোৰ নিখুট নহয় আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ পৰা কিছু ব্যাখ্যাৰ প্ৰয়োজন আহে তথাপিও অমৰুতে প্ৰতিজনৰ কাম আৰু প্ৰকৃত আগ্ৰহক প্ৰশংসা কৰিছে।

তৃতীয় শ্ৰেণীৰ 'মেকিং প্লট' অধ্যায়টো আৰম্ভ কৰিবলৈ উপৰোক্ত কাৰ্যটো ব্যৱহাৰ কৰিছে। নিজৰ বুদ্ধি প্ৰয়োগ কৰি দক্ষতা বঢ়াবলৈ অমৰুতে প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকে সুযোগ প্ৰদান কৰিছে। তেওঁৰ ক্লাচৰ পৰিবেশ সাধাৰণতে সজীৱ আৰু আনন্দদায়ক।

5.2.3 পঢ়া আৰু প্ৰতিফলন কৰা

অমৰুতৰ বোকাৰ ত্ৰিগ্নাকলাপটো যে পৰিবেশ অধ্যয়নৰ পাঠ্যসূচী 'ঠিংকচ উই মেক এণ্ড ডু' বিষয়টোৰ লগত জড়িত সেইটো আপুনি চিনাক্ত কৰক। অমৰুতৰ শিকন পদ্ধতিত কোনটো আপুনি প্ৰয়োজনীয় বুলি ভাবে? শিক্ষণ শিকন প্ৰক্ৰিয়া জড়িত কৰিবলৈ আপুনি নিজৰ কোনটো কৌশল ভাল বুলি ভাবে? অন্ততঃ দুটা তেনেকুৱা কৌশলৰ নাম উল্লেখ কৰক।

টোকা

5.3 কাৰ্যভিত্তিক শিকন

প্ৰাথমিক পৰ্যায়ৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ ব্লক 1, গোট 2 প্ৰকৃতিক সম্পদৰ পৰিচালনা আৰু পৰিৱেশৰ গুণাগুণৰ সম্পৰ্কে শিকিছে। সেই কাৰণে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চাৰিওদিশৰ পৰিৱেশৰ লগত যোগাযোগ কৰিবলৈ শিক্ষকে সুবিধা প্ৰদান কৰিব লাগিব। গোট 3ত আলোচনা কৰা মতে পৰিৱেশ অধ্যয়ন ফলদায়ক হ'বলৈ বাস্তৱ জীৱনৰ লগত জড়িত ক্ৰিয়াকলাপৰ শিকন কৌশল প্ৰয়োজনীয়।

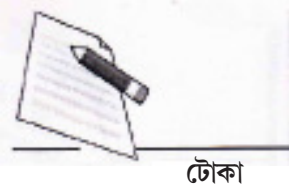
NCF 2005 ত উল্লেখিত পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্যলৈ মনত পেলাওক, ইয়াত শিশুৰ পৰিৱেশৰ চাৰিও দিশৰ বিষয়ে সজাগতা আৰু উৎসুকতা বিকাশৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। তেওঁলোকৰ পৰিৱেশত জ্ঞান আৰু বোধৰ আৰু সেইবোৰৰ সম্পৰ্ক বা সম্বন্ধ, পৰিমাণ আৰু নিৰীক্ষণৰ কৌশলৰ লগতে প্ৰশংসা, মূল্যবোধ আৰু মনোবৃত্তিৰ গুণবাচক বিকাশ, তথ্য সংগ্ৰহ আৰু ইয়াৰ প্ৰণালীবদ্ধ কৰা, সৃষ্টিশীল প্ৰকাশভংগী আদিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। কাৰ্যভিত্তিক শিকনে এইবোৰৰ উদ্দেশ্য ফলপ্ৰসূভাৱে পূৰণত সহায় কৰে। কাৰ্যভিত্তিক শিকনৰ নামটোৱে সংকেত কৰে যে ক্ৰিয়াকলাপে শিকাৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰে জ্ঞান গঠন, পুনৰগঠন আদিৰ লগত জড়িত।

5.3.1 পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ কাৰণে ক্ৰিয়াকলাপবোৰ কেনে ধৰণৰ?

এটা শৈক্ষিক ক্ৰিয়াকলাপ হ'ব :

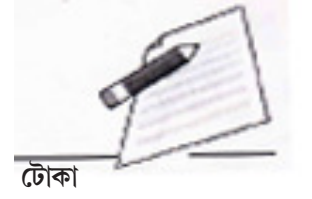
- পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ এটা শিকন উদ্দেশ্যৰ লগত সম্বন্ধ থাকিব লাগে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাস্তৱ জীৱন ভিত্তিক আৰু আমোদজনক হ'ব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে নিৰাপদ হ'ব লাগে?
- সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ বেছি সময় ল'ব নালাগে। দীঘলীয়া ক্ৰিয়াকলাপ হ'লে সৰু সৰু অংশত ভগাব লাগে আৰু মাজত বিৰতি থাকিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বয়সৰ উপযোগী হ'ব লাগে।
- ই আগ্ৰহ, উৎসুকতা আৰু অৰ্থপূৰ্ণ তথ্য সংগ্ৰহত সজাগতা আনে আৰু শিশুৰ স্ব-নিয়োজিত শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰে।
- শিশুৰ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে।
- সকলো ল'ৰা-ছোৱালীক জড়িত কৰে।

পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষক হিচাপে আপুনি ইতিমধ্যে ধাৰণা দিয়াৰ বাবে বহুতো ক্ৰিয়াকলাপ ব্যৱহাৰ কৰিছে। আপোনাৰ অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তিত ওপৰৰ তালিকাত আৰু সংযোগ কৰিব পাৰে।

5.3.1 ক্ৰিয়াকলাপৰ কিছুমান নমুনা

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা আৰু প্ৰসংগসমূহ আনৰ লগত অংশগ্ৰহণৰ জৰিয়তে বিতৰণত উৎসাহ যোগোৱা।
তৃতীয় শ্ৰেণী, পাঠ -4 'দি স্তৰী অব ফুড'
ঘৰত কোনে কি কাম কৰে তাৰ তালিকা/টেবুল
চতুৰ্থ শ্ৰেণী, পাঠ 1, 'গইং টু স্কুল'
আপুনি চাইকেল চলাব পাৰে নেকি? যদি পাৰে চলাবলৈ কোনে শিকাইছিল? আপুনি কেতিয়াবা ঘন জংঘললৈ গৈছিল নে?
পঞ্চম শ্ৰেণী, পাঠ 21, 'লাইক ফাডাৰ লাইক ডক্তৰ'
আপোনাৰ চুলি পৰিয়ালৰ কাৰোবাৰ লগত মিলে নেকি? যদি মিলে নাম উল্লেখ কৰক।
- পিতৃ-মাতৃ জ্যেষ্ঠ আৰু সমাজৰ আন ব্যক্তিৰ লগত আলোচনা কৰি তথ্য বিচাৰি সংগ্ৰহ কৰিবলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ উৎসাহিত কৰিব লাগে।
তৃতীয় শ্ৰেণী, পাঠ 16, 'জেমচ উই প্লে' 'Games we play'
জ্যেষ্ঠজনক শুধি উলিওৱা, তেওঁলোক শিশু অৱস্থাত কি কি খেল খেলিছিল।
চতুৰ্থ শ্ৰেণী, পাঠ 5, 'চেপক্ৰিং টাইমচ্' 'Changing Times'
অইতা আৰু ককাক শুধি উলিওৱা যে 8/9 বছৰ বয়সত তেওঁলোকৰ ঘৰত শৌচাগাৰ আছিল নে?
পঞ্চম শ্ৰেণী, পাঠ -12, 'হোৱাট ইফ ইট ফিনিচেজ' 'What If It Finishes?'
জ্যেষ্ঠজনক শুধি উলিওৱা, তেওঁলোকে ঘৰত খাবলৈ কি ৰান্ধিছিল?
- শিশুসকলক ওচৰ চুবুৰীৰ বিভিন্ন অঞ্চলত অনুসন্ধান, নিৰীক্ষণ, ৰেকৰ্ড, সাক্ষাৎকাৰ লৈ ৰিপোর্ট জমা দিবলৈ উৎসাহিত কৰক।
তৃতীয় শ্ৰেণী, পাঠ 2 'ফ্লাং হাই' 'Flying Hig দে।
উৰি থকা চৰাই চাই আৰু নিৰীক্ষণ কৰি ৰেকৰ্ড দাখিল কৰক।
চতুৰ্থ শ্ৰেণী, পাঠ 12, 'চেপজিং টাইমচ্' 'Changing Times'
নিৰ্মাণ কাৰ্যত ঠাই ভ্ৰমণ কৰি বিভিন্ন মানুহৰ সাক্ষাৎকাৰ লৈ ৰিপোর্ট দাখিল কৰক।
পঞ্চম শ্ৰেণী, পাঠ 8, 'এ ট্ৰিট ফৰ মচকুইটোজ' 'A Treat for Mosquitoes'
বিদ্যালয় চৌহদ ৰে নিৰীক্ষণ আৰু পৰীক্ষণ কৰি চাওক
ফাৰ্ম এখন ভ্ৰমণ কৰি এটা ৰিপোর্ট লিখক।

টোকা

5.3.3 কাৰ্যভিত্তিক শিক্ষণ শিকন সংগঠন

পাঠ্যক্রমৰ গাঁথনিত কি কি পঢ়াব লাগে সেইটো চিহ্নিত কৰে। বিভিন্ন পদ্ধতি আৰু কৌশল ফলদায়কভাৱে আদান প্ৰদান কৰা বাবে প্ৰয়োজনীয় সকলো ব্যৱস্থা শিক্ষকৰ লগত নাথাকে। প্ৰচলিত ‘চক আৰু টক’ৰ বাহিৰেও বৰ্তমান নতুন পদ্ধতি প্ৰয়োজন। পাঠ্যপুথিত কিছুমান ক্ৰিয়াকলাপ সন্নিবিষ্ট থাকে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত জড়িত হোৱাটো নিতান্ত প্ৰয়োজন। তাৰোপৰি ভৱিষ্যতৰ বাবে কিছুমান ব্যৱহাৰিক কৌশল বিকাশৰ দৰ্কাৰ। ‘হাতে কামে কৰি শিকা’, ‘কৰি শিকা’ বা কাৰ্যকলাপ পদ্ধতি এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখ কৰিব পাৰি। এইবোৰ অনুসন্ধানমূলক শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ অংশবিশেষ।

সেই কাৰণে বিভিন্ন পদ্ধতি ফলদায়ক শিকনৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন। এই পদ্ধতিবোৰে আগ্ৰহত সজাগতা অনা, উৎসুকতা বৃদ্ধি আৰু তথ্য যোগানত সহায়ক হয়। তাৰোপৰি নীতি নিয়ম আৰু আচৰণ আদি গঠনৰ জৰিয়তে ব্যক্তিৰ চাৰিওফালে থকা পৃথিৱীখনত ধনাত্মক কাৰ্য কৰাত সহায়ক হয়।

এজন পৰিৱেশ অধ্যয়ন শিক্ষক হিচাপে আপুনি কাৰ্যভিত্তিক পদ্ধতি যেতিয়া ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ল’ব। বক্তৃতা বা ডেমনষ্ট্ৰেচন তথা ইয়াত কিছু সময় ল’ব পাৰে। কিছু কাৰ্যভিত্তিক পদ্ধতি কৰিলে আপোনাৰ বেছি বোজা নহ’ব। বৰং নিখুত শৈক্ষিক আহিলা আৰু মতামত গঠনত সহায়ক হ’ব আৰু সেইবোৰৰ সৃষ্টিমূলক ব্যৱহাৰ হ’ব। আপোনাৰ আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে পুৰস্কৃত হোৱাটো তাৎপৰ্যমূলক আৰু সন্তুষ্টিদায়ক হ’ব।

কাৰ্যভিত্তিক শিকনৰ অভ্যাসনৰ চাৰিটা স্তৰ হ’ল :

(ক) পৰিকল্পনা :

(1) পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য চিনাক্তকৰণটো জৰুৰী আৰু ইয়াক পাব পাৰি পৰিকল্পনামূলক কাৰ্যৰ জৰিয়তে।

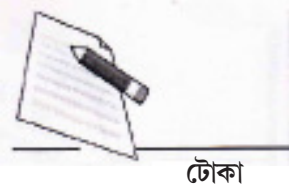
(2) আপুনি এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক আৰু শিকন সময়, আহিলা আৰু ভলিউটিয়াৰ আদি বিভিন্ন সমলবোৰ সজাই লওক।

(3) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ যাতে পিছত আপুনি কৰিব পাৰে তাৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰক। আপুনি যাতে শিকাৰু তথা ক্ৰিয়াকলাপৰ মূল্যাংকন কৰিব পাৰে তাৰ ধাৰণা স্পষ্ট কৰক।

(খ) ক্ৰিয়াকলাপৰ পৰিচালনা

ক্ৰিয়াকলাপ পৰিচালনাৰ সহায়ক হিচাবে আপুনি তলত দিয়া ধৰণে কাম কৰিব লাগিব :

- ক্ৰিয়াকলাপটো আৰম্ভ কৰক : ক্ৰিয়াকলাপটো আৰম্ভ কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক

ক্ৰিয়াকলাপটোৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্য লগত ইয়াৰ সময়, তেওঁলোকৰ ভূমিকা আৰু মূল্যায়ন বিষয়ে অৱগত কৰাওক।

- ক্ৰিয়াকলাপটোৰ সৈতে আগবাঢ়ক : এবাৰ আৰম্ভ কৰাৰ পিছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল আশা কৰা মতে অৰ্থপূৰ্ণভাৱে আগবাঢ়িব পাৰিছে নে নিশ্চিত কৰক। মনত ৰাখিব, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক অভিৰোচিত আৰু জড়িত কৰিবলৈ উৎসাহ যোগাওক।
- ক্ৰিয়াকলাপৰ সামৰণি : শিকন সামৰিবলৈ এই পৰ্যায়টো গুৰুত্বপূৰ্ণ। পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্যৰ লগত জড়িত শিকন পাবলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তেওঁলোকৰ অভিজ্ঞতাৰ প্ৰতিফলনৰ প্ৰয়োজন। এইটো নহ'লে কেতিয়াবা কেতিয়াবা ক্ৰিয়াকলাপৰ পৰা পাবলগীয়া শিকন পাবলৈ সমৰ্থ নহয়। শিক্ষাত তেতিয়া ক্ৰিয়াকলাপটো বন্ধৰ বা আন পৰিস্থিতিৰ লগত মিলাবলৈ পৰামৰ্শ দিব পাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পাঠ্যপুথি পঢ়া আৰু তেওঁলোকৰ অভিজ্ঞতা, এই দুটাৰ মাজত সম্পৰ্ক গঢ়াৰ সুৰটো গুৰুত্বপূৰ্ণ।

(গ) প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰতিফলন :

এই সুৰত শিক্ষকে ক্ৰিয়াকলাপ পৰিচালনা কৰা অভিজ্ঞতাৰ পৰা হোৱা শিকনৰ নিজাববীয়াকৈ টোকা লিখা।

কোনবোৰে কাম কৰিছে আৰু কোনবোৰে কাম কৰা নাই আৰু কিয় কৰা নাই তাৰ ওপৰত আপুনি কিছু সময় অনুধাৰন কৰক। এই ধৰণৰ টোকা বা অনুধাৰনে ভৱিষ্যতে ক্ৰিয়াকলাপ পৰিচালনা আৰু পৰিকল্পনা কৰাত সহায় কৰিব।

(ঘ) পুনৰ সংশোধন

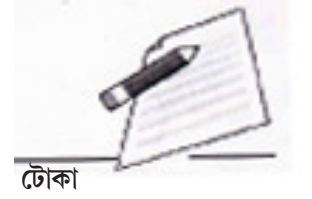
অনুধাৰনৰ ফলস্বৰূপে শিক্ষকে ক্ৰিয়াকলাপ পৰিচালনা কৰাৰ লাভালাভ আৰু শক্তি উপলব্ধি কৰিব। অভিজ্ঞতাৰ বস্তুনিষ্ঠ ব্যাখ্যাই পুনৰবাৰ ক্ৰিয়াকলাপ কৰোতে সংশোধনত সুবিধা কৰিব।

5.3.4 কাৰ্যভিত্তিক কামৰ প্ৰস্তুতকৰণ

ক্ৰিয়াভিত্তিক পদ্ধতিত কাম কৰিবলৈ শিক্ষকজনে.....

(a) শ্ৰেণীকোঠাত ধনাত্মক পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব, যিটো কাম উৎসাহজনক কিন্তু অৰ্থপূৰ্ণভাৱে কিছু কঠিন। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত সঘনাই আলোচনা আৰু কাম কৰিবলৈ অনুমতি দিব লাগে আৰু তেওঁলোকক নিজৰ নিজৰ অগ্ৰগতিৰ আৰু বিকাশক নিৰীক্ষণ কৰিব দিব লাগে।

(b) শ্ৰেণীকোঠাত সুসংগত পাঠ পৰিকল্পনা আৰু সমল তৈয়াৰ কৰে। পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু ধাৰণাৰ লগত মিলাকৈ এইবোৰৰ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। শিশুৰ

টোকা

জীৱনৰ লগত মিলাকৈ কিছু কাৰ্যভিত্তিক নিৰ্দেশনা দিব লাগে।

(c) প্ৰতিজনক অভিৰোচিত কৰিবলৈ সমৰ্থন যোগায় আৰু ব্যক্তিগত আবেগ, সামাজিক আৰু শৈক্ষিক প্ৰয়োজনক সম্বোধন কৰি শিকনক গুৰুত্ব দিয়ে।

(d) সম্পূৰ্ণ ক্লাচৰ প্ৰয়োজনীয় ধাৰণা আৰু বিষয়ৰ ওপৰত আলোচনাৰ সুবিধা দিয়াৰ লগতে পাঠৰ পুনৰ আলোচনা, পৰিপূষ্টি সাধন আৰু চিন্তাৰ উদ্ৰেক ঘটায়।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 1

পৰিবেশ অধ্যয়ন ক্ৰিয়াকলাপৰ সংগঠন চাৰিটা স্তৰ কি কি? এটা ক্ৰিয়াকলাপৰ প্ৰতিটো স্তৰৰে চমুকৈ বৰ্ণনা কৰা।

.....

.....

.....

.....

.....

পৰিবেশ অধ্যয়নৰ ক্ৰিয়াকলাপৰ লগত উদ্ভাৱন জড়িত। উদ্ভাৱনৰ লগত শিশুৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়োটা দিশ নিয়োজিত হয়। শিক্ষকজনে সেই কাৰণে শিশুক শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়োটা দিশতে কাম কৰাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰা উচিত আৰু তাৰ বাবে উপযুক্ত ক্ৰিয়াকলাপ দিহা কৰিব লাগে। যিবিলাক শিশুৱে চিন্তামূলক মানসিক কাৰ্য কৰাৰ সুবিধা নাপায় তেওঁলোক লাজকুৰীয়া হয়। তেওঁলোকৰ মৌখিক কৌশল আৰু মনৰ দৃঢ়তা দুৰ্বল হয়।

এটা শৈক্ষিক ক্ৰিয়াকলাপৰ লক্ষ্য বা উদ্দেশ্য থাকে আৰু ই পাঠ্যক্ৰমৰ লগত সম্বন্ধ থাকে। ক্ৰিয়াকলাপৰ সামৰণি ভালদৰে কৰিব লাগে যাতে ইয়াক একত্ৰিকৰণ কৰি পাঠ্যক্ৰমৰ লগত যুক্ত কৰিব পৰা যায়।

5.3.5 কাৰ্যভিত্তিক শিকন পদ্ধতিৰ সুবিধাসমূহ :

কাৰ্যভিত্তিক শিকন পদ্ধতিয়ে :

- ব্যৱহাৰিক অভিজ্ঞতা আৰু প্ৰদৰ্শনৰ যোগেদি বিমূৰ্ত ধাৰণা স্পষ্ট কৰাত সহায় কৰে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চিনাকি পৰিবেশত বিজ্ঞান, গণিত আদি নীতিৰ প্ৰয়োগৰ যোগেদি ভালদৰে বুজাত আৰু অনুভৱ কৰাত সহায় কৰে।
- ইন্দ্ৰিয়বোৰৰ (দেখা, শ্ৰৱণ, স্পৰ্শকৰণ, সোৱাদ লোৱা আদি) ব্যৱহাৰ সুবিধা দিয়ে

টোকা

যাৰ জৰিয়তে যি শিকা হয় সেইবোৰৰ বৃদ্ধিত সহায় কৰে।

- বহু ধৰণৰ শিকন-শিক্ষণ পদ্ধতিৰ একত্ৰিকৰণৰ যোগেদি বৃদ্ধিকৰণ, সৃষ্টিশীল আৰু শিথিলকৰণত সহায় কৰে।
- বয়স্কজনৰ মতামততকৈ শিশুৰ মতামতৰ পৰা শিকনত জোৰ দিয়ে।
- সমস্যা আৰু সমাধান 'আৱিষ্কাৰ' কৰা প্ৰক্ৰিয়াত সহায় কৰে আৰু আত্ম-সন্মান গঢ়ায়।
- বিষয়বস্তুৰ উপৰিও বহু ধৰণৰ বাস্তৱ কৌশল শিকায়।

5.3.6 পৰিবেশ অধ্যয়নৰ ক্ৰিয়াকলাপৰ এটা উদাহৰণ

আপোনাৰ আবৰ্জনাৰোৰত পৃথকীকৰণ

উদ্দেশ্য : ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সক্ষম কৰিবলৈ :

- আবৰ্জনা পৃথককৰণৰ গুৰুত্ব ব্যাখ্যা কৰক
- বিভিন্ন ধৰণৰ গোটা আবৰ্জনাৰোৰ চিনাক্তকৰক যিবোৰ আকৌ শুকান আবৰ্জনা, ভিজা আবৰ্জনা, সংক্ৰমকমূলক আবৰ্জনা আৰু বিষাক্ত আবৰ্জনাৰ ভাগ কৰিব পাৰি।

আহিলাসমূহ : লিখনত সামগ্ৰী, চাৰিটা খালী খৰাহি বা বিন

কাৰ্য প্ৰণালী :

(i) গোটা আবৰ্জনাৰ বিভিন্ন ভাগ- 'শুকান আবৰ্জনা', 'ভিজা আবৰ্জনা', 'সংক্ৰমকমূলক আবৰ্জনা' আৰু 'বিষাক্তমূলক আবৰ্জনা' যেনে - কাগজ, বাকলি গুচুৱা পাচলি, পেলনীয়া বেণ্ডেচ, ঔষধৰ বটল আদিৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

(ii) এই তালিকাৰ পৰা চাৰিখন কাগজত চাৰিটা নাম লিখক। সেই কেইখন মিহলি কৰি মজিয়া বা মেজত পেলাই দিয়ক।

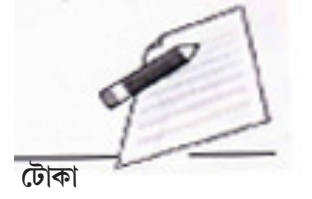
(iii) চাৰিটা বিনত যথাক্ৰমে — 'শুকান আবৰ্জনা', 'ভিজা আবৰ্জনা', 'সংক্ৰমকমূলক আবৰ্জনা' আৰু 'বিষাক্ত আবৰ্জনা'ৰ লেবেল লিখক। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে লিখিবোৰ দেখাকৈ সজাওক। কাগজৰ টুকুৰাবোৰ ৰখা বিনবোৰ মেজৰ পৰা এক বা দেৰ মিটাৰ অন্তৰে অন্তৰে ৰাখক।

(iv) এটা হাত চাপৰিৰ পিছত ছাত্ৰ এজনে কাগজৰ টুকুৰা এটা বস্তুবোৰৰ পৰা পৃথক কৰি লাডু বনাই উল্লেখিত দূৰত্বৰ পৰা নিৰ্দিষ্ট বিনত দলিয়াই দিয়ক। এই কাৰ্যটো 2 মিনিটৰ ভিতৰত সম্পাদন কৰিব লাগিব।

(v) ইয়াৰ পিছত ছাত্ৰ/ছাত্ৰীয়ে বুজাই দিব লাগিব তেওঁ কিয় বিশেষ বস্তুটো

(যেনে কলৰ বাকলি) নিৰ্দিষ্ট বিনত পেলালে।

(vi) বিভিন্ন আবৰ্জনাৰ বেলেগ বেলেগ নাম চাৰিটা ভিন ভিন টুকুৰা উলিয়াই আন এজন ছাত্ৰক মাতক আৰু একে ধৰণে কাৰ্য কৰিবলৈ কওক।

5.4 সহযোগী শিকন পদ্ধতিসমূহ

সহযোগী শিকন পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৌশল উদ্ভাৱন কৰাৰ আগতে সহযোগী শিকন মানে কি জানি লওক। সমল ব্যক্তিসকলে 'সহযোগী' শিকন'ৰ দুটা বুজিব পৰা ব্যাখ্যা দাঙি ধৰিছে। দুয়োটা ব্যাখ্যা পঢ়ক আৰু বিদ্যালয়ত সহকৰ্মীৰ লগত আলোচনা কৰক আৰু ব্যাখ্যা দুটা শ্ৰেণীকোঠাত সহযোগী শিকন প্ৰয়োগ কৰা সময়ত উল্লেখ কৰক।

ব্ৰডী আৰু ডেভিদচনৰ মতে সহযোগী শিকন হৈছে শিক্ষণ বিজ্ঞান যিয়ে শিক্ষণ কাৰ্যৰ বাবে বিভিন্ন পদ্ধতিৰ উদ্ভাৱন কৰে, যিবোৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সাধাৰণ লক্ষ্য বা পৰিমাণ বা সাধাৰণ সমস্যা বা কামত ভাগ লৈ আন্তৰ্ভৰণীয় আচৰণৰ মাজেদি কামটো সম্পূৰ্ণ কৰাত কৃতকাৰ্য হয়। ইয়াত ব্যক্তিগত বৰঙণি আৰু চেপ্টাও জড়িত হৈ থাকে।

জি জেকভৰ মতে সহযোগী শিকন হ'ল দলীয় কাৰ্যৰ মূল্যবৰ্ধন কৰা কৌশল আৰু ধাৰণা।

সহযোগী শিকন হ'ল দলীয় কামৰ যোগেদি আয়ত্ত কৰা শিকন। দলীয়কাম হ'ল পাৰিবাৰিক জীৱন আৰু সামাজিক জীৱনৰ উৎস। সেই কাৰণে শ্ৰেণীত দলীয় কাম শিকন শিক্ষণৰ বাবে পৰিচালনা কৰাটো এক স্বাভাৱিক উপায়। পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ শিকন শিক্ষণত একেলগে থকা আৰু একেলগে শিকাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ। সেয়েহে সহযোগী পদ্ধতি আৰু পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ মিলন এক সুন্দৰ মিশ্ৰণ। তেওঁলোক সাধাৰণ আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ মূল্যবোধৰ অংশীদাৰ হয়। পৰিৱেশ অধ্যয়ন আৰু সহযোগী শিকন এই দুয়োটাই শিক্ষকক উৎসাহিত কৰে :

- এটা বিষয় বা গ্ৰেডৰ সীমাৰ বাহিৰলৈ যায়
- শিকন শিক্ষণৰ মূল্য নিৰূপণৰ বৰ্ণনাত্মক দৰ্শনৰ বাহিৰলৈও যায়।
- শিকাৰুৰ সামাজিক প্ৰসংগক প্ৰশংসা কৰে
- মানুহৰ ভিন্নতা আৰু যি ভিন্নতা গণতান্ত্ৰিক সমাজৰ কাৰণে জটিল তাক প্ৰশংসা কৰাটো
- শিশুক সহযোগমূলক মূল্য নিৰূপণক সহায়কৰণ
- ডেকা শিকাৰুৰক সবলীকৰণ কৰা

টোকা

5.4.1 সহযোগী শিকন লাভলাভ

সহযোগী শিকনত তত্ত্ব, গৱেষণা আৰু অভ্যাসৰ দৃঢ় ভেটি আছে। এই অধ্যয়নৰ 3 নং পাঠত ইতিমধ্যে সহযোগী শিকনৰ সুফলৰ বিষয়ে শিকি আহিছে। গুৰুত্ব সহকাৰে ইয়াক আগবঢ়াই নিলে সহযোগী শিকনে শ্ৰেণীকোঠাত অকল শৈক্ষিক অগ্রগতিয়ে নহয় শিকাৰুৰ সামাজিক কৌশলৰো বিকাশ হয়।

পৰিৱেশ অধ্যয়ন এক লগ হৈ শিকন

কিৰণ এখন প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষক। সহযোগী শিকনৰ উপকাৰিতাৰ বিষয়ে তেওঁ ইতিমধ্যে পঢ়িছে আৰু 'ট্ৰেভেল' নামৰ বিষয়বস্তুটো তেওঁ শ্ৰেণীত আদান প্ৰদান কৰা চেষ্টা কৰিছে। কিৰণে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ যিকোনো এজন সদস্যই অলপতে কৰা ভ্ৰমণৰ সবিশেষ আনিবলৈ দিছে আৰু সেইবোৰ শ্ৰেণীত আন এজন শিশুৰ লগত আলোচনা কৰিব কৈছে। ভ্ৰমণ সবিশেষ তলত দিয়া তথ্যৰ ভিত্তিত—

তুমি/তোমাৰ পৰিয়ালৰ সদস্যই ভ্ৰমণ কৰা ঠাইখন

ঠাইখন তোমাৰ গাঁও/চহৰ/নগৰখনতকৈ পৃথক

ঠাইখনৰ এখন বিখ্যাত খাদ্যৰ তালিকা।

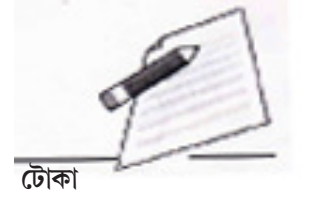
কোৱা ভাষা/ভাষাবোৰ।

এই উদাহৰণ কিৰণে ব্যৱহাৰ কৰা কৌশলটোক সহযোগী শিকনৰ 'পেয়াৰ চেয়াৰ' কৌশল বুলি কোৱা হয়। এই কৌশলটো প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ল'ব লগা পদক্ষেপবোৰ হ'ল :

- (i) শিক্ষণৰ প্ৰশ্নৰ ভিত্তিত প্ৰতিজন ছাত্ৰ উত্তৰ
- (ii) আন এজন ছাত্ৰৰ লগত লগ লগোৱা বা যোৰ হোৱা।
- (iii) লগৰজনৰ লগত দলীয় কামটো সম্পাদন কৰিবলৈ অংশ লোৱা।

কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিবলৈ অংশগ্ৰহণ

শ্ৰেণীৰ আন ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ লগত অংশগ্ৰহণ কৰোতে সহযোগী শিকনৰ অনুশীলনৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সংযুক্ত প্ৰচেষ্টা। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কাৰণে এইটো উৎসাহজনক আৰু ইয়াত লগ লাগি উত্তৰ দিয়াৰ দায়িত্ব ল'বলৈ শিকে। এজন ছাত্ৰৰ সলনি গোটেই শ্ৰেণীটোৰ কৃতকাৰ্য আৰু কৃতিত্ব লাভ কৰাৰ এটা পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰে। সপ্তাহৰ প্ৰতিটো পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ শ্ৰেণীত আপোনাৰ নিজৰ শিক্ষণ-শিকন পদ্ধতিৰ প্ৰতিফলন ঘটাবলৈ। আপোনাৰ নিজৰ পদ্ধতিটোৰ এটা টোকা লিখক যিটো দলীয় শিকন ভালদৰে পৰিচালনা কৰাত সহায়ক হ'ব।

টোকা

5.4.2 সহযোগী শিকনৰ নীতিসমূহ

সহযোগী শিকনৰ সৰু সৰু দলবোৰৰ কাৰণে বহুতো গাঁথনি আৰু কৌশল আছে। আগতে প্ৰস্তুত হৈ থকা এটা কৌশলতকৈ সহযোগী শিকনৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ভিত্তিত নিজে চিন্তা কৰি কৰা উপযুক্ত পদ্ধতি আৰু কৌশল বেছি ফলদায়ক। তিনিটা প্ৰয়োজনীয় নীতি তলত দিয়া হ'ল :

- **পাৰস্পৰিক নিৰ্ভৰশীলতাৰ ধনাত্মক দিশ :** দলীয় সাধাৰণ লক্ষ্য/উদ্দেশ্যত অংশগ্ৰহণ, সমলসমূহত অংশগ্ৰহণ, দলৰ বাবে সাধাৰণ চিনাকি সৃষ্টি (উদাহৰণ স্বৰূপে সকলো সদস্যই দিয়া দলটো নাম) ইত্যাদি ইয়াৰ অন্তৰ্ভুক্ত। ইজনে সিজনক সহায় কৰাৰ জৰিয়তে ধনাত্মক আবেগ আৰু মনোবৃত্তিত জোৰ দিয়াটো প্ৰতিফলিত হয়।
- **ব্যক্তিগত দায়িত্ববোধ :** ব্যক্তিৰ কাৰণে কিছুমান কাম আৰু দলীয়ভাৱে কিছুমান কাম দিয়াতো দৰ্কাৰী। উদাহৰণ স্বৰূপে দলৰ বেলেগ বেলেগ সদস্যক ভিন ভিন দায়িত্ব, যেনে বিভিন্ন ধৰণ শিল গোটেৱা, সৰাপাত গোটেৱা, ববৰ আদি বস্ত্ৰৰ দ্বাৰা আহিলা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ, পৰিস্থিতি কৌশলপূৰ্ণভাৱে চলোৱা আদি দিব পাৰে। কিন্তু সম্পূৰ্ণ দলটোৱে গোটেৱা বস্ত্ৰৰ পৰিপাতি কৰাৰ দায়িত্ব ল'ব লাগিব। দলীয়ভাৱে গোটেৱা ব্যক্তিৰ নামৰ সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে।
- **দলৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিৰ পাৰস্পৰিক কাৰ্যৰ ক্ষেত্ৰত সমান সুবিধা থকাতো দৰ্কাৰ।** সহায়ক হিচাপে আপুনি চাব লাগিব যাতে প্ৰতিজন ছাত্ৰই ইজনে সিজনক সম্মান সহকাৰে আচৰণ কৰিছে। শিক্ষক হিচাপে আপুনি স্পৰ্শকাতৰ হোৱা প্ৰয়োজন আৰু পৰিস্থিতি কৌশলপূৰ্ণভাৱে চলাব পাৰিব লাগিব। শ্ৰেণীত দলীয় কাৰ্য প্ৰতিজন ছাত্ৰক সমান সুবিধাৰে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ লগত আদান প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আপুনি প্ৰতিজন ছাত্ৰক ভালদৰে জনাটো দৰ্কাৰ।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 1

সহযোগী শিকনৰ তিনিটা মূল নীতি বৰ্ণনা কৰক।

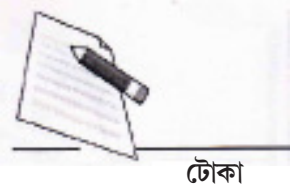
.....

.....

.....

.....

.....

টোকা

5.4.3 পৰিবেশ অধ্যয়নত সহযোগীশিকনৰ ব্যৱহাৰৰ সুবিধাসমূহ

সহযোগী শিকনে আনৰ মতামতক প্ৰশংসা কৰাৰ সক্ষমতা বঢ়ায় আৰু ব্যক্তিৰ পাৰস্পৰিক কৌশল, সমস্যা সমাধান, বিবাদ পৰিচালনা তথা সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ কৌশলৰ বিকাশ ঘটোৱাত সহায় কৰে। পৰিবেশ অধ্যয়ন শিকন শিকনৰ যোগেদি সকলো শিকাৰকৰ মাজত এই কৌশলসমূহৰ বিকাশ ঘটোৱাটো দৰ্কাৰ।

এটা ভাল পৰিবেশ অধ্যয়ন শ্ৰেণীকোঠা স্থানীয় প্ৰসংগৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে : সহযোগী শিকনে শিকাৰকক বিভিন্ন পৰিস্থিতিত সঠিকভাৱে ভিন ভিনকৈ ক্ৰিয়া কৰিবলৈ সক্ষম কৰে।

পৰিবেশ অধ্যয়ন এক স্বাভাৱিক চলন শক্তিৰ বিষয় আৰু সেয়েহে ইয়াৰ লগত বহু মতামত জড়িত : সহযোগী শিকনৰ পৰিবেশে শিকাৰকক বিভিন্ন দিশ উন্মোচনত সহায় কৰে আৰু ইয়াৰ প্ৰত্যেকৰে সুবিধা আৰু ফলাফলবোৰ আলোচনাৰ মাজেৰে জুকিয়াই চাব পাৰি। ইয়ে পৰিবৰ্তিত পৃথিবীত বিভিন্ন বিষয় বুজি উঠাত প্ৰভাবান্বিত কৰিবলৈ শিকাৰকক সক্ষম কৰে।

পৰিবেশ অধ্যয়ন চিন্তাৰ ব্যাখ্যা আৰু সমস্যা সমাধানৰ বিষয়ে : এই কৌশলবোৰ বৰ্ধনৰ ক্ষেত্ৰত সহযোগী শিকনৰ পাঠবোৰ সহায়ক হয়।

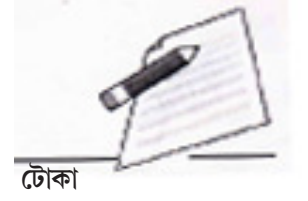
5.4.4 সহযোগী পাঠৰ অসুবিধাবোৰ

সহযোগী শিকন পৰিবেশ যদিও কেতিয়াবা অপৰিকল্পিত হোৱা দেখা যায়, সহযোগী শিকন পৰিচালনাত বহুতো পৰিকল্পনা জড়িত হৈ থাকে। এটা সহযোগী শিকনৰ পাঠৰ উদ্দেশ্য আৰু প্ৰয়োজনীয়ত বৰ্ণনা কৰাটো অতি প্ৰয়োজন। পাঠ্যক্ৰম লগত ইয়াৰ সম্বন্ধ, পৰৱৰ্তী আৰু পূৰ্বৱৰ্তী আলোচনাৰ বাবে শিক্ষক সময় আৰু কৰ্ম পৰিকল্পনাৰ প্ৰয়োজন, বিশেষকৈ শিশু এজনৰ মান নিৰূপণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত।

পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শিক্ষক হিচাবে আপুনি বিষয়টো (শিকোৱা আৰু শিকা) ভালদৰে বুজি পোৱাটো আৰু বাস্তৱ জীৱনৰ লগত জড়িত দিশবোৰ (অকল বিষয়টো নহয় শিকাৰককো) ভালদৰে জ্ঞাত হোৱাটো প্ৰয়োজনীয়। এই ক্ষেত্ৰত এখন সহায়ক হিচাপে আপোনাৰ ভূমিকা আছে আৰু আপুনি প্ৰমাণ কৰা, প্ৰশ্ন শোধনা, সংগতিপূৰ্ণ বিৱৰণ দিয়া, পৰস্পৰৰ লগত যোগাযোগৰ ব্যৱস্থা কৰা, আৰু দলীয় কৰ্মত শিকাৰকক ধাৰাবাহিকভাৱে অৰ্থপূৰ্ণ সহায় আগবঢ়োৱা দৰ্কাৰ।

5.5 সংক্ষিপ্তকৰণ

কাৰ্যভিত্তিক শিকনে শিকনৰ কেইবাটাও পদ্ধতি বৰ্ণনা কৰিছে। কাৰ্যভিত্তিক শিকনৰ মূল ধাৰণা হ'ল ল'ৰা-ছোৱালীসকলক নিষ্ক্ৰিয় তথ্য গোটেৱা ব্যক্তি নহয় বৰং

টোকা

সক্ৰিয় শিকাৰু। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভালকৈ শিকাৰ পৰিৱেশ এটা দি নিজক উদ্ভাৱন কৰিবলৈ দিলে শিকন আনন্দদায়ক আৰু যুগমীয়া হয়। সহযোগী শিকন হ'ল সৰু বা ডাঙৰ দলত ল'ৰা-ছোৱালীসকলৰ দলীয় কৰ্মক সহায় কৰা। সহযোগী শিকনৰ এটা দৰকাৰী উপাদান হ'ল সামাজিক কৌশলৰ বিকাশ ঘটোৱা। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে ক্ষতি স্বীকাৰ আৰু তেওঁলোকৰ বৰঙণিৰ বাবে প্ৰশংসা কৰিবলৈ শিকে। অকল নিজৰে নহৈ সাধাৰণ মতামতৰ দিশবোৰ চাবলৈ সামৰ্থ্য হয়। এনেকুৱা লাভালাভৰ বাবে বিদ্যালয় শিকন সম্ভৱিকৰ হোৱাত বৰঙণি যোগায়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে একে শ্ৰেণীৰ ল'ৰা-ছোৱালীসকলৰ লগত কাম কৰে যিবোৰৰ বিভিন্ন ধৰণৰ শিকন কৌশল, সাংস্কৃতিক পটভূমি, মনোবৃত্তি আৰু ব্যক্তিত্ব থাকে। সানমিহলি দলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন বিকাশ হয়। ভিন্নতাই পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ লগত আলোচনা কৰাৰ লগতে তেওঁলোকৰ মাজৰ মতানৈক্যবোৰ মোকাবিলা কৰিবলৈ বাধ্য কৰায়। সামাজিক পাৰস্পৰিক কাৰ্যই যোগাযোগৰ কৌশল বিকাশ ঘটায়। সামাজিক কাম-কাজৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় হৈ উঠে। সহযোগী শিকনত শিক্ষকৰ ভূমিকা অতি প্ৰয়োজনীয়। এটা ফলপ্ৰসূ সহযোগী দল পাবলৈ হ'লে, শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভালদৰে জানি ল'ব লাগিব। দল গঠন প্ৰক্ৰিয়া এক কঠিন কাম। ইয়াক যত্ন সহকাৰে কৰা উচিত। সহযোগী দল গঠনত শিক্ষকে শিকনৰ বিভিন্ন কৌশল, সাংস্কৃতিক পটভূমি, ব্যক্তিত্ব আনকি লিংগও বিবেচনা কৰিব লাগিব। সহযোগী শিকন পাঠ প্ৰস্তুত কৰোতে বেছি সময় দিব লাগে। এবাৰ দলীয় কৰ্ম আৰম্ভ হ'লে শিক্ষকৰ ভূমিকা মেণ্টৰ, সহায়ক বা কেতিয়াবা দৰ্শকলৈ পৰিবৰ্তন হয়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সমনীয়াৰ পৰা শিকে আৰু শিক্ষকৰ ওচৰত কম নিৰ্ভৰশীল হয় বৰং সমনীয়াৰ সহায়ত সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ শিকে।

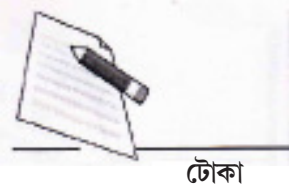
ওপৰত উল্লেখ কৰা কাৰ্যভিত্তিক আৰু সহযোগী শিকনৰ পদ্ধতি শ্ৰেণীকোঠাত ব্যৱহাৰ কৰি পোৱা লাভালাভবোৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নত শিকন শিক্ষণৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যৰ লগত ভালদৰে মিলে। সেয়েহে পৰিৱেশ অধ্যয়ন এই পদ্ধতিসমূহ অতি ফলদায়ক।

5.6 অগ্ৰগতিৰ খতিয়ানৰ বাবে চানেকি উত্তৰ

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 1

তলত চাৰিটা স্তৰ পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ ক্ৰিয়াকলাপ সংগঠনৰ

- 1) পৰিকল্পনা
- 2) ক্ৰিয়াকলাপ পৰিচালনা
- 3) কাৰ্য সম্পাদনৰ মূল্যায়ন
- 4) প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰতিফলন

অগ্রগতিৰ খতিয়ান - 2

তলৰ তিনিটা সহযোগী শিকনৰ মূল নীতি

- 1) ধনাত্মক পাৰস্পৰিক নিৰ্ভৰশীলতা
- 2) ব্যক্তিগত দায়বদ্ধতা
- 3) পাৰস্পৰিক কাৰ্যত সম অধিকাৰ

5.7 প্ৰসংগপুথি

Baloche, L. (1998): *The Cooperative Classroom: Empowering Learning*. New Jersey, NJ: Prentice-Hall.

Jacobs, G. <http://www.readingmatrix.com/conference/pp/proceedings/jacobs.pdf>

Johnson, D. W., Johnson, R.T. & Holubec, E.J. (1994). *Cooperative Learning in the Classroom*. Alexandria, VA: ASCD.

Johnson, D. W., Johnson, R.T. & Stanne, M.B. (2000). *Cooperative Learning Methods: A Meta-Analysis*. Retrieved September 25, 2010, from <http://www.co-operation.org/pages/cl-methods.html>

National Curriculum Framework. (2005). New Delhi, India: NCERT. http://www.cdl.org/resource-library/articles/learner_centered.php
www.kaganonline.com

<http://www.ceeindia.org/esf/download/paper36.pdf>

http://www.co-operation.org/?page_id=65

<http://www.successforall.net/>

<http://www.iasce.net/resources.shtml>

5.8 গোটৰ শেহৰ অনুশীলন

পৰিবেশ অধ্যয়নৰ শ্ৰেণী পৰিচালনা বিবেচনা কৰি তলত দিয়া কেইটা বৰ্ণনা কৰা :

(ক) আপোনাৰ পৰিকল্পনাই কেনেকৈ প্ৰতিজন ছাত্ৰকে নিয়োজিত কৰিবলৈ সুবিধা দিয়াত কৃতকাৰ্য হয়?

(খ) এই ক্ৰিয়াকলাপটোৰ মাজত পৰিবেশ অধ্যয়নৰ কোনবোৰ উদ্দেশ্য আৰু মূল্য নিহিত হৈছে?

(গ) শ্ৰেণীকোঠাৰ প্ৰস্তুতি আৰু পৰিকল্পনা, শিক্ষণ-শিকনৰ সমল সম্ভাৰ আদিৰ উন্নতিৰ ক্ষেত্ৰত আপুনি কি কি দিব বিচাৰে?